

De zeeweringen in 1791 volgens landmeter Petrus D'Herbe

Peter De Baets

In het Fonds van Caloen in het Stadsarchief te Brugge bevindt zich een fragment van een handschrift, geschreven door Petrus D'Herbe, *landmeter tot Brugge woonende*.⁷³

Petrus D'Herbe, geboren rond 1725, was gezworen landmeter van het Brugse Vrije en woonde in 1766 in de Koeysteertstraat (nu Pieter Pourbusstraat) te Brugge.⁷⁴ Hij was getrouwd met Thérèse Françoise Archdeacon⁷⁵. In 1772 kocht hij het Hof van Watervliet op de Oude Burg van Jan Antoon de la Coste. Hij werd schepen van het Proosse en heer van Pattoucke. In 1791 ondertekende hij een verzoek om de verworven gelijkstelling tussen burgerlijke en adellijke grootgrondbezitters te behouden. Als landmeter bleef hij actief tot omstreeks 1792. In 1793 staat hij vermeld als rentenier.⁷⁶

Het bewuste handschrift is onvolledig, want het fragment begint aan folio 70. In dit fragment, *Reflectien historiq en chronologique op de wegspoeling van den duyn tot Blankenberge*, beschrijft Petrus D'Herbe hoe de storm van 2 februari 1791 schade had toegebracht aan de duinen rond Blankenberge. Hij stelde de Generale Directies enkele oplossingen voor om dergelijke schade in de toekomst te kunnen vermijden. Hij verwees daarbij naar de Archieven van het Brugse Vrije, waar een relaas bestond van vroegere duindoorbraken en de toen toegepaste methodes. Hij wilde zo vermijden dat de heren moesten *recourse nemen tot kostbare consulten en experten van andere landen*. Het handschrift dateert van halfweg 1791.

Petrus D'Herbe begint zijn verhaal met de storm van 2 februari 1791 : *Op den 2 februari 1791 was den sprinkvloed in den noord-oceaan soo geweldig aengedreven door den noordwestenwind op onse kust, de baeren der zee soo hoog verheffende boven hare surface als eene groote kerke, quamen sig breken tegen de duynen (dewelke maer door louter zand door de zee uytgesmeten, gedroogt door den wind, g'amorceleert in kleyne heuvelkens aen malkander, in verscheyde reken, hoogden ende dikten geformeert zijn door de nature). Dit duynzand door sijne masse is seer wel in staet om de zee te contineren en binnen haer palen te houden als se gerust is, maer zulk immense colommen waters de welke sig soo hoog verheffen boven de surface van de zee en door den geweldigen storm aengedreven tegen dit zand, die het selve smelten en dissiperen ende door één slag soo veel verliesen als men in veel jaren winnen kan selfs door de uytputting van s'menschens vernuft.*

D'Herbe geeft een uitweiding over de bodemgesteldheid van de kust tussen Wenduine en Blankenberge. *Tusschen de stad Blankenberge westwaert tot de prochie Wenduine drij quartier urs maekt onse kust eene imperceptible cap, soo dat geheel den stroom der zee komende uyt de Manche naer Holland en vice versa, langs die cap seer dicht aen onsen wal haeren cours formeert, waerdoor de zee ontrent dese cap overvloedig diep is (om haere groote diepte en gemaekelijke*

⁷³ SAB, Fonds van Caloen, n° 280

⁷⁴ *Generaelen staet 's landts van den Vrijen van het jaer 1766*

⁷⁵ Het wapen van de Archdeacons hangt in de kerk van Vivenkapelle (RdP 37.136)

⁷⁶ H. DEMAREST, "Een Bruggeling door de Fransen terechtgesteld in 1794. De zaak D'Herbe en de verdere lotgevallen van het dossier in de 19^e eeuw", in *Brugs Ommeland*, 1988, p. 140-148

ankrage heeft men gesien dat aldaer in plaets van bij Ostende de groote schepen komen morilleren). Vervolghens in tijd van storm aldaer veel geweldiger agiert als elders, soo dat se niet alleen het oud Blankenberge heeft ingeslokt als dan onder den naem van O.L.Vrauwe van Scherpenhoutte, maer ook het oude Wenduyne, waer of men nog op leeg water de vestigien ziet, en op de fondamenten der huysen nog wandelt met de steene voetpadden en tonnepitten, bij mij gesien.

D'Herbe schetst kort de geschiedenis van de bestaande dijken : In voorgaende eeuwen onse voorsaten ondervonden hebbende dat die cap verminderde, dese twee plaetsen ingeslokt hebbende, en gedurig naderde aen den wal, hebben geradig gevonden de zee te beteugelen met een formidabel vetten dijk capabel om het geweld der zee te wederstaen, vermits de duynen aldaer al vele te flauw waren, den welken men genaemt heeft den Landsdijk, die volmaeckt is geweest ten jaere XIII VII onder Jan van Valois, grave van Vlaender, (daer om ooc genaemt Graef Jansdijk) den welken sig bestrekt heeft van Cales af tot Antwerpen toe in de plaetsen alwaer hij noodig was, den welken in Oostvlaender nog veel in wesen ligt. Op dese plaetse sijnder vestigien van een tweeden dijk, waerof men geene epoque nog redens kent (daerom gelooft men dat hij nog veel ouder moet zijn).

Int jaer 1377 zijn de Wielingen voor de stad Vlissinge doorgebroken de welke ten jaere 980 geconstrueert zijn geweest door keyser Ottho. Keyser Ottho heeft het graefschap van Vlaender met Zeeland gesepareert, t'gonne als dan Vasteland was, met eene vaerd beginnende aen t'land Schoorvelde, dat ook Vlaender was, zuydwest bij Vlissinge gelegen (t'gonne ook ingeslokt is): alwaer hij eene formidabele sluyse gestelt heeft, genaemt de Wielinge. Dese vaerd of canael in d'histoire genaemt den Otthogragt ende heeft sig bestrekt tot binnen de stad Gend, alleen om die stad te beneficiëren ende de landwaters te suiveren. De welke ook is geweest d'unique source van alle de Vlaemsche en Zeeusche inondatien, want Godt heeft de palen gestelt aen de Zee, ende de keyser heeft se doorbroken.

Men heeft tot versekeringe van geheel het Brugs noordquartier nog eenen conterdijk gemaekt een quartier urs te landewaers, om in cas van deurbraeke geheel het land te salveren, die men noemt den Hevendijk, van welkers origine men ook geene reden nogte epoque kent, den welken tot heden nog ten meestendele in wesen ligt van Wenduyne af tot Sluys toe.

Ten jaere 1570 op den 1 9bre heeft er wederom een soo groten en geweldigen storm geweest dat er prochien door de zee zijn verdronken als wanneer desen weirdijk en duyn tusschen Blankenberge en Wenduyne prochie als ook oost voorbij de stad Sluis ook doorgebroken zijn ende een groot deel van het Brugs noortquartier door de zee overstroomt is geweest.

Om te wederstaen en voorkomen dese immense vlooden en zeebreuken heeft men der jaeren naerdien, ten jaere 1573, opgeworpen eenen anderen dijk weinige roeden landewaers van d'andere daerengelegen van Blankenberge tot Wenduyne, veel hooger en considerabelder als den voorgaenden weirdijk, het welk absolut een meesterstuk is in die classe van werken, capabel tegen het uytterste gevaer, alhoewel desen maer succesivelijk geraekt is tot het point waer in hij sig nu bevind. Dog nietjegenstaende heeft men noyt geradig gevonden desen dijk alleen g'exponeert te laten tegen de volle zee.

Hier volgt een uiteenzetting over de golfbrekers en de duinaanplantingen : Men heeft altijd getragt het strange aen te winnen met rijshoofden ter distantie van beth als 50 tot 100 roeden, de welke strecken van tegen den duyn naer de diepte, soo leeg als men geraken konde, ter lengde van 50 à 80 roeden, waer tusschen het zand, t'gonne de zee medebrengh uyt den afgrond, sig deposeert. En als het droog

geworden is, het vliegt naer den dijk of duyn alwaer het sig ophoopt, tegengehouden sijnde door menigte tacken rijshout, dewelke aldaer expres geplant worden bij form van haegen, die men windhaegskens noemt, ende aldus d'eene haege gestelt boven d'andere formeren sig de duynen sonder verder menschhulpe.⁷⁷

De rijshoofden waren gemaakt van rijshout: De geciteerde rijshoofden zijn geconstrueert bij forme van ezelsruggen (dos d'ane) ter hoogte van 4 à 5 voet boven den grond, 10 à 14 voet breed van zynk-rijs (geplaetst op een bedde van volle aerde, omdat de piquetten daer inne souden vast houden, welke vette aerde alhier bekomelijk is op het strange selfs onder het zand) en tuynen daerop gevlogten met staeken en geirden 2 voet distant, tusschen welke tuynen oft clionage opgevult word met groote orduyne zinksteenen, soo tegen den slag van't water, als om te verswaeren dat het zynk-rijs niet soude opheffen ende wegswemmen. Bovendien worden dito steenen nog vastegepint met sterke piquetten op dat het water dese niet soude komen weggrollen

De houten golfbrekers worden vervangen door stenen constructies: In plaets van dese hoofden gemaekt in zynk-rijs ende geheel van flauw hout, heeft men met het aldergrootste succes beginnen hoofden te fornieren van lauter orduyn steenen sonder hout, uyt oorsake dat er geen hout-hoofden een heel jaer subsisteren kan sonder reparatie, vermits de selve in stikken getrocken worden om mosselen te soecken en in den winter om te warmen, niet jegenstaende de groote oplettende police. Voorts geen hout-hoofden kan in 't geheel langer subsisteren als 5 à 6 jaer of het moet teenemael verniewt worden, uyt oorsake dat alles maer geheel jonk hout sijnde in dien tusschentijd teenemael vort is, ende de piquetten dooreten zijn van den zeeworm ongeheel verteirt. Soo dat men in der eewigheyd niet ontslegen is van zulk immens werk alle jaren te beginnen, en de Watering moede is alle jaren soo overgrote sommen te betalen sonder eynde te verwachten. Men heeft dan, seg-ik, moede wordende van alle jaren het selve te beginnen aen zulken excessiven koste steene hoofden geformeert op de gelijke wijze van dos-d'ane, hoogte, breedte, ende lengde sonder eenig hout. De steenen zijn beter geformeert als d'ordinaire zinksteenen om seer wel te samen te kunnen voegen, op een gelijke bedde van vette aerde op dat de steenen eenen onberoerlijken grond souden hebben, de twee eerste zijde... eenige voeten diep onder den grond, ende aldus op t'alderbeste mogelijk tesamen gevoegt tot boven, ende den rugge gevult met de swaerste slotsteenen, het welke voorwaer een alderbeste werk is g'aprobeert van alle kenders ende waerop de zee niet bijten kan. In d'eerste jaren van hunne erectie worden jaerlijks eenige, maer seer weynig steenen uytgespoelt oft gebouleverseert tot als het werk sijne zate genomen heeft, en dat de mosselen hebben beginnen te groeyen, de welke soo danig aengegroeyt zijn dat dit werk niet anders meer en schijnt als eene naturelijke rotse. Om de reden dat er in d'eerste jaren der constructie van elk hoofd nog eenige derangementen door de zee toegebracht worden van steenen uyt te spoelen ... schijnt het seer idoine selfs nootsakelijk dat alle de jointuren der steene souden vol gegoten worden met eene coule van vette dunne moortel gemaekt van goed Doornijks kalk en zand, waer mede alles soude wesen inebnranlable en desen onkost soude gevonden worden uyt het hand-gedaet waer mede dese hoofden nog eenige jaeren moeten vermaekt ende onderhouden worden.

Op stenen constructies groeien mosselen: Dese steene hoofden hebben nog dit voordeel boven veel andere, datse met het trecken der mosselen van geen

⁷⁷ Over duinaanplantingen: zie J. DESMET, "Duinbeplanting in het Brugse Vrije 1350-1795", in *Biekorf*, 1965, p. 129-136

stervelink en kunnen gederangeert worden, vermits de steenen te wel gesloten al te compact liggen, en door de mosselen overdeekt zijnde, niet susceptibel aen het minste derangement. Alwaer dat aen ider georloft is de mosselen te trecken, de welcke ser aengenaem zijn bij preferentie van ander aen het menschdom, ende de mosselen van Blankenberge soo vermaert zijn boven die van alle andere gewesten om datse noyt in slijk nog zand en liggen ende van dese rotsen geplukt worden.⁷⁸

Ondanks de voordelen van de stenen golfbrekers, wordt tegen hun introductie verzet geboden door belangengroepen :

- 1) Eerst van de **werklieden deser watering van Blankenberge** die werkten aen den geseyde hoofden, om dat sij noit anders gehooft en gesien hadden als hout. Omdat sij in dit werk overvloedig g'interesseert waren ter causen van geheele jaeren hunne sekere en groote dagheuren te genieten, dewelke sij door de steene hoofden stonden te verliesen, ende int principale om dat sij soo merkelyk profytteren van de depouillen der staecken zijk-rijs en geirden, de staecken t'halven afkappende om te meer eynden t'hebben, waer door het werk te slichter was, ende gemackelijker gedestruueerd word.
- 2) Oppositie van alle **de voerlieden** en alle die sig daarmede bemoeyden om het zijk-rijs op strange te voeren uyt hoofde van den eygen interest
- 3) Van **d'opsigters en directeurs** dewelke daer over genieten hunne journeen, ende ook deel plachten te hebben in d'excessive depouillen dewelke hun pleegden thuys gevoert te worden bij menigte voeren sonder vergeld ten koste der watering
- 4) Van **de binnesluysmeesters selfs en gecommiteerde der watering** omdat sij het nut en heyl van t'gemeene best niet genoegsaem ondersochten, sig simpeljik contenteerden met het geschreeuw der voorschreven en volgende tegenpartije g'interesseert
- 5) Wie soudet gelooven? Ook van **de groote gelande van alle proprietarissen**, wel is waer meest bij onkunde, willende het hecken hangen aen den ouden stijl, nemaer sommige, k'hebbe selfs gehooft, omdat hun taillebosschen te meer souden gelden in de levering van zijk-rijs. Wederom den eygen interest den welke ik in dit point verfoeye.
- 6) D'aldersterkste oppositie van wegen **het magistraet en visscherije van Blankenberge** alleguerende de frivole redens dat hunne vischschuyten in gevaer souden zijn jegens de steene hoofden te stooten ende te vergaen oft te breken. Wie kan er met recht zulk eene ongefondeerde exceptie aene nemen op de welke men nogtans principael g'acharneert heeft? Hebben die schuyten niet veel meer gevaer te vreesen op de houtte hoofden omdat zij hooger zijn als de steene en veel gevaerlijker als de steene hoofden, dewelke plat, boud en effen zijn? Dese redens waeren ook meer het specieus pretext om aen ider te doen schreewen tegen de niewigheyd. Den fond daer af was ook alweer den eygen interest van de gonne die aent schoteltie saten, vermits dat er binnen Blankenberge vele persoonen woonden dewelke daer uyt hunnen honink sogen : voor het publik dat de mosselbanken verminderden, mitsgaders de houtmijnen waer

⁷⁸ Tussen Wenduine en Blankenberge (vroegere Watering van Blankenberge) waren rond 1801 16 grotere golfbrekers (waarvan 1 in steen) en 8 kleinere. Tussen Blankenberge en Heist (vroeger onder beheer van het Brugse Vrije) lagen 25 grotere en 13 kleinere golfbrekers. Zie J. DESMET, "Duinbeplanting in het Brugse Vrije 1795-1830", in *Biekorf*, 1965, p. 198-204

door de stad in den winter veel brandi.. verkreeg. T'Zij wat het wil, dese groote schreewinge heeft soo veel teweeg gebracht dat ten

- 7) **T'magistraet van t'Vrije** selfs in eene soort van oppositie gekomen is, geluystert hebbende naer alle dese ongefondeerde objectien, hebben sij hoogelijks ten onrechte g'ordonneert de verdere steene hoofden te moeten onderblijven. Ten is niet vattelijk waer in de wijsheyd van dit achtbaer magistraet is gecompromitteert geweest, waerschijnlijk niet anders als door de bewindhebbers en achterloopers de welke bestieren de zinkrijshoofden, onderhouden wordende door het generael land, voordachtelijk peysende int cas de steene hoofden der wateringe wel reusseren, d'onse sullen de selve catastrophe moeten ondergaen, ende aldus wederom den fatalen eygen interest.

Uit een tienjarige ondervinding met het gebruik van de stenen golfbrekers blijken de voordelen groot en de oppositie ongegrond :

- 1) om t'excuseren **het immens werk en onkosten** waer aen de zinkrijshoofden altijd onderhevig zijn ende bij dien meer als tiendubbel kosten als de steene
- 2) datse **min schadelijk zijn aen de visscherije** en schuyten als de houtte om de reden der pointachtige en uytstekende steenen hiervooren geciteert, en als wanneer de schuyten daer op komen sij blijven niet meer daer op sitten, soo dat sij seer dikwils door de scherpe steene punten en uytstekende piquetten eenige wonden en kneusingen bequamen, waardoor sij of mosten takelen oft in perykel waren van lek te worden en vergaen. Daer dat sij integendeel op de steene hoofden komende van selfs daer afrollen gelijk sij daerop gekomen zijn sonder stoot of kneusinge omdat sij rond zijn en geene uytstekende punten hebben.
- 3) Item alsoo de hoofden oft sij steene oft houtte **d'eenigste ressource zijn waer aen de mosselen groeyen**, soo ist datse niet genoegsaem kunnen groeyen aen de houtte om datse alle jaren gedestruueert worden door de zee ende alle 5 à 6 jaren teenemael weggenomen zijn om nieuw te maken en aldus de mosselen aen die hoofden teenemael vernietigt. Bovendien het strikte verbod van geene te mogen trecken tenzij op risque en perykel. Alwaer in tegendeel aen de steenehoofden altijd subsisterende, de mosselen meer ende meer aengroeyen ende vande selve vrij mogen gepluckt worden omdat die pluckinge geene schade en kan veroorzaken, t'gonne toebrenghet eene groote besigheyd aen t'arm gemeente van Blankenberge met proffijt ende eene groote aengename leeftogt soo aen de stad Brugge en land van t'Vrije als aen Blankenberge en vrimdelingen selfs.
- 4) Omdat **de excessiven storm** van de 2en februari 1791 aen den steene hoofden geene schade toegebracht heeft nemaer onberoerlijk als eene rotse is blijven staen als hier vooren nog geseyt, alwaer integendeel d'houtte hoofden veel geleden hebben

Nu beschrijft D'Herbe de oplossing van Sieur Lippens uit Moerbeke : de constructie van een (dure) kram-dijk als zeewering te Blankenberge : *Ondertusschen heeft er in de jaeren 1700 acht en tseventig nog eenen grooten storm geweest uyt den noortwesten, waer door den duyn dicht bij den stad Blankenberge veel beschadig is geworden, tot soo verre dat er eene vischschuyte is door geslegen geweest tot jegens den achterliggenden dijk ; naer...gehouden consulte met sekeren dijcker Sr. Lippens van Moerbeke is door hem gemaekt bij ordre van t'college van t'Vrije eene*

beleg van vette aerde jegens den duyn vijf voet dik, lank hondert roeden om te beginnen en bekrant met stroo op d'Hollandse maniere den welken gekost heeft 1300 ponden grooten bij accoorde aengegaen jegens het magistraet van t'Vrije, t'gonne de wateringe soude voltrocken hebben voor 1/3 part van de somme waert dat sij hadde mogen het bewind daer af houden : waer af de jaerlijksche reparatie ende erkranninge jaerlijks kostede tot nog 200 £ gr. s'jaers. Welke vette belegginge jegens den duyn niet is kunnen blijven subsisteren, omdat de gedurige springvloeden daerop komende het zand van onder uyt mijnen, de vette aerde met gaten en pitten dede invallen ende aldus vernietigde. Ten principalen omdat het soo dicht aen de stad gelegen sijnde, geheel de visscherije en alle menschen daer over hunne passage namen om dat soo gemakkelijk was op dat stroo te gaen, daerdoor teenemaal vernietigt werd alhoewel men het met veel sorge dagelijks erstelde, ende aldus genootsaekt t'abandoneren.

De kram-dijk voldeed niet en te Wenduine begon men aan de constructie van een muur als zeewering : Bevindende dat den voorschreven cramdijk insgelijks insuffisant was, heeft men gedacht om eenen meur te maken op geheel den lengde van den flauwen duyn. T'welk begonst is in t'werk te stellen naest Wenduine. Men heeft de fondamenten gegraven ses voet diep in den vetten grond, ende jegens den duyn gemaekt eene belegginge van vette aerde soo hoog als den meur moste wesen omtrent vijf voet dik, als dan met groote orduyn steene, aen alle zijden effen gekapt, op malkanderen gepast soo dicht als t'mogelijk was tegen de vette aerde g'addosseert 18 voet hoog op een half voet par voet talud, dit nochtans sonder moortel en sonder ijsere krammen vast te hegten aen malkaer, alhoewel dat het dikwils voorseyt en aengeraden is geweest van te doen. Nietjegenstaende is op de selve flauwe maniere voorsgegeaen terlangde van eenige hondert roeden, en somwijle zijn er door sprinkvloeden en swaere zeen eenige gaten ingevallen en steenen uytgespoelt int opperdeel van den meur, dog noyt omtrent de fondamenten, hetwelk genoegsaem bewijst dat de zee altijd geheel hare force om hoog en van boven gebruykt en dat sij d'onderdelen maer attaqueert als de boven niet meer resisteren kunnen.

In wijlen dat men meynde alles gerust en solide te wesen, is dien overvloedigen storm opgekomen den 2 febr 1791 hier voren beschreven, den welken in Holland, Zeeland, en andere gewesten veel deurbraken en overstromingen veroorsaekt heeft, nochtans God lof, geene overvloedige schaede en heeft gedaen.

Desen storm heeft het peyl of niveau der zee tot 1 à 2 voet hooger doen rijzen als een ordinaire sprink, daer bij die immense vaguen door den geweldigen wind gedreven op den wal ende meur, heeft het duynzand achter den zelve meur doen smelten, de vette aerde niet gesouteneert meer sijnde is gecouleert ende den meur niet konnende wederstaen op zijn selven omdat hij niet gemortelt nog g'ankert was. En omdat hij te flauw was om zulk een geweldig water te kunnen wederstaen, is ook in stucken geslegen (vermits dien in talud gemaekt was en achter om helde) en t'meeste deel der steenen gedisperseert soo met den slag naer den dijk en veel andere met de hebbe wedergetrocken op het strange tot in de diepte.

Dese geweldige zee heeft wederom geen effect gedaen op de fondamenten van desen flauwen meur, dewelke ongeschonden gebleven zijn. De dulle zee heeft dan den duyn ende meur geslegt, plat met het strange, in vele gaten ter lengde te samen van 2 à 300 roeden, en heeft met het zand de pannen gevult tusschen den selven duyn ende den grooten dijk gelegen, waer tegen here hoorens gebroken zijn, ende heeft op dien dijk geen het minste geweld kunnen exerceren als veel vreeselijker en magtiger sijnde als de zee selfs.

D'Herbe formuleert kritiek op de ingenieurs van « openbare werken » : *Ter stond op het deurspoelen van desen flauwen en miserabelen duyn, heeft het gerucht sig verspreyd dat geheel het land most verdrinken tot soo verre dat men van Blankenberge expressen gesonden heeft naer t'gouvernement van Brugge met zulk een futile allarm en ongefondeerde vreesse tot bekomen ingenieurs om daer inne te voorsien, dewelke veel mindere kennisse van diergelijke werken besitten als d'experte van de welke hier vooren gementioneert is. Den ingenieur aldaer gekomen sijnde, Mr Mahieu, heeft ronduyt verklaert soo als hij eertijds dienaengaende nog geseyt hadde, dat zulke werken van zijn departement niet en zijn, nochte van de kennisse van eenige ingenieurs dewelke maer en dienen voor militaire werken en fortificatien, dat men diergelijke werken moet laten aen de kenders van het land, dewelke alhier genoegsaem gevonden worden, en is vertrocken sonder sig ievers mede te bemoeyen, welke regtsinnige antwoorde aen hem veel eere aendoet. Om dese en voorgaende redenen word dien heer onder alle d'ingenieurs in dit land den meesten geheert, want die classe van de genie is alhier hatelijk en verfoeyelijk geworden door alle d'onnoodige en vrugteloose werken bij hun g'executeert ten koste van t'land van den Vrijen, dewelke exteren sonder seer weynig oft geen effect, waer af d'onkosten monter en omtrent een millioen en half, en nog aldermeest om hun hoogmoedig gedrag om hunne exactien en onrechtveirdigheden met de werklieden en leveranciers. Alle hunne werken hebben sij aengegaen sonder aen het magistraet van t'Vrije nog aen geene gemeynten de minste kennisse te geven nog van projecten, nog van plaets, nochte van executie. Sij begonsten hunne werken sonder dat men konde penetreren waer toe sij dienen mosten. In alle gevallen, hadde t'bewind deser werken gebleven aen het land als vanouts gepleegt, t'soude d'helft min gekost hebben, ende men hadde de piano niet alle op een enden selven tijd gemaekt.*

D'Herbe geeft tenslotte een opsomming van nutteloze werken :

- 1) **de sluyse ende calzijde van t'Hazegars** dewelke op het duysenste deel niet voort en brengt t'nut van t'gonne datse gekost heeft, nochte die was aldaer geensins nootsakelijk : wel is waer dat dese geconstrueert zijn uyt politique in welk geval d'onkosten moesten gedragen worden bij het gouvernement maer niet ten koste van het particulier land van den Vrijen.
- 2) **De sluyzen van Plasschendale** dewelke nievers toe nuttig en zijn ende het publik is tot nog toe niet officieel g'informeert waer toe datse moesten dienen als bij pure raedsel. Ergo een absolute verlore kost
- 3) **De nieuwe Sluyse van Zandvoorde** dewelke teenemael verslijkt ende verzand is , vervolgens onnut
- 4) **De zeesluyse van Niewendamme bij Niepoort** dewelke d'eenigste is die haer gebruyk doet, nemaer soo sligt en onkundig geconstrueert dat men de selve t'jaer naer de constructie heeft moeten repareren en andersins arrangeren.
- 5) **Het canael van noorden d'Ostensche vaerd** t'gonne begonst is als ook teenemael onderbleven

Hoewel oorspronkelijk gericht aan de overheid, weten we niet of D'Herbe de tekst ook verstuurd heeft. Daarvoor is de stijl te pamflettair, waarbij hij met scherp schiet op alles en iedereen. De tekst is wel interessant omwille van de constructiemethodes van golfbrekers en omwille van de eigentijdse kritiek op de uitvoering (en uitvoerders) van de openbare werken.

Het tweede gedeelte van het bewaarde handschrift is een chronologie van de

gebeurtenissen te Brugge tijdens de Franse tijd tot juli 1794. Op 23 september 1794 werd Petrus D'Herbe gearresteerd omdat hij had gecorrespondeerd met een vijand van de Franse Republiek. Kort voor de Franse inval had hij gastvrijheid verleend aan Omer François Titelouze de Gournay, die zijn kasteel van Clarques bij Ariën was ontvlucht. De Gournay was kort daarop verder getrokken naar Nederland, maar was blijven corresponderen met D'Herbe. Pierre Jacques D'Herbe werd te Brussel op 17 oktober 1794 ter dood veroordeeld en diezelfde dag terechtgesteld.⁷⁹

Pieter D'Herbe was de grootvader van de gezusters Verhulst, stichteressen van het neogotisch complex te Vivenkapelle. Vandaar het wapen van de Archdeacons in deze kerk.

⁷⁹ H. DEMAREST, o.c.h